

МИЛОШ ВУКИЋЕВИЋ

ОДЛУКА У ЊЕГОШЕВОМ ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ

Одлука, доношење одлуке је и тематски (в. основни „предмет“) и композицијски (в. она је у основи заплета), и, посебно, гледано са становишта (морфологије) лика владике Данила (њему је у томе дата главна улога) најважнија ствар у *Горском вијенцу*. Њеним разумијевањем омогућује се, дакле, разумијевање неких основних значења овог дјела.

О том питању доста је, наравно, говорено. Изгледа, међутим, да није адекватно протумачено. Овдје се чини, опет, један покушај.

Како се одлука о којој је ријеч односи на истрагу потурица, рецимо најприје ко су потурице у *Вијенцу* и шта (у дјелу) значи акција „истребљења“.

Потурице су вјерски, односно национални и политички дисиденти; они наши (слаби) људи који су преласком у ислам (мијењањем вјере), мијењали национални идентитет, „постајали“ Турци („домаћи Турци“); духовно и идеолошки, политички припадали турству.¹

Помоћу њих су Турци (асимилацијом, дакле: в. стихове о досјећању „цара опакога / кога ђаво о свачему учи“ — тј. како да „сасвим“ обави посао) освајали Црну Гору. Они су у Црној Гори „унутрашњи непријатељ“ (в. у клетви сердара Вукоте нпр.: „наши крвници“), „гори од Турчина“.

Претпостављени сукоб Црногораца и потурица у *Горском вијенцу* није сукоб „браће различите вјере“ и није сукоб (тек) због вјере: то је сукоб вјере и невјере (превјере), сукоб Црногораца са онима који су „преврнули вјером“, прихватили вјеру непријатеља (црногорског), „похулили“ на своју вјеру и свој род (постали „рода издајице“, „изроди“).

¹ Не губимо из вида: они су етнички „постали“ Муслимани (в. велико „м“).

Турчење је у „Горском вијенцу“ дато и као процес који траје, актуелно се наставља (в. мотив, „ал непрости грдни јади... / е се земља сва истурчи“), који носи даље пријетње (изазива страх од затирања имена црногорског). Односно који ваља и зауставити.

Истрази потурица у „Вијенцу“ се даје опроман значај. Она је у дјелу представљена као највеће — „свето, јуначко и патриотско“ — дјело, како (противећи се том дјелу у свом тексту) формулише један коментатор.²

Саобразно значају, Његош је драматизовао доношење одлуке о тој акцији. Прије свега, он је у вези с њом градио дилему.

Носилац дилеме о којој је ријеч је владика Данило. Овај јунак (стожеран у главној ствари, тј. у доношењу одлуке, па према томе и главни јунак „Горског вијенца“), да конкретизујемо, растрзан је унутрашњом борбом: између жеље да се земља ослободи од „унутрашњег непријатеља“ и страха од покушаја да се та жеља реализује, односно страха од (братоубилачког) рата (в. особито мотиве: „исклати се браћа међу собом“ и „свој својега никад пуштат неће“, тј. биће прелазака на страну потурица) у којем би се сви (међусобно) поубијали (в. особито мотиве: „затријеће сјеме у одиву“ и „те свијећу српску угасити“).³

Може се рећи да је ова дилема заснована на недовољно оправодној претпоставци: главари су за испребљење; коло такође (а то што коло заступа „из главе је цијела народа“ — мало је разлога за страх од издаје, тј. прелазака (Црногораца у претпостављеном покољу) потурицама, односно да се предвиђа „зло домаће“. (А и не показује се да су потурице нашле помоћ код „својих“ братственика; нигдје нико не помаже потурицама, ни Турци, ето и тог њиховог трагизма; помоћ Турака се и не предвиђа — владичина бојазан да когод не изда односно погази заклетву из страха од правих Турака мотив је који се уводи непосредно прије заклетве, и није у вези са дилемом Његошевог јунака.)

Поетски величанствена (Његош је лирски — рефлексивно пјевао одлуку) али и помало (романтички) „лажна“ и предимензионирана (поступак нимало риједак у поезији великих пјесника), са изразитом самосталном и универзалном него конкретном каузалном (тј. претпостављеном реалношћу дјела мотивацијски безбједно заштитиеном) вриједношћу, ова дилема (владичин унутрашњи сукоб) „заплетена“ је и у том смислу што води у други сукоб: владике са околином (тј. осталим Црногорцима).

² Мухсин Ризвић, „Кроз Горски вијенац“, Сарајево 1985 стр. 301. (Естетички гледано, небитно је да ли је, историјски, било истраге потурица, која је предмет *Горског вијенца*. Нека скорашња настојања да се докаже како истраге није било имају у основи политичке мотиве.)

³ Не може се према мотивима *Вијенца* и пјесниковој политичкој преписци, а то се редовно такорећи чини, заступати постојање Његошеве емоционалне везаности за потурице и Оријент. (Да је био жалостан због турчења — друга је ствар.)

Овај сукоб је оштар (в. сцену у којој владика казује⁴ своју дилему, чему слиједи жесток отпор). Иза њега настаје мук. („Горски вијенац“ је драма прије свега у том дијелу, док та два сукоба трају; и владика Данило права драмска „личност“, са извјесним опет својствима трагичког и трагичног јунака.⁵)

Тај двоструки сукоб о коме је ријеч не иде даље. Смјело би било рећи да баш ту мора да се догоди прелом у владичици, али да је прелом ту логичан показује се из једног бар разлога: ствар се не тиче само владике него једнако и окупљених што чекају; његова дилема „држи“ (у неизвјесности) цијело једно „људство“ (које се „нада“ и на Првој скупштини), оно не може чамити уз ту туђу дилему, треба му рећи на чему је (в. мотиве „не држи нас овако, владико, / но отршај оволико људства“) — логично је да владика изађе из „замршености“ (в. мотив „а ти си се нешто замрсио“), да се декларише.

Разрјешење владичине дилеме јавља се у његовом другом монологу и заснива се на етичко-филозофским и (романтично) херојским мотивима (в. особито стихове: „ђе је зрно клицу заметнуло / онде нека и плодом почине“, „ал тирјанству стати ногом за врат, / довести га к познанију права / то је људска дужност најсветија“, „али хула на свештени ђивот / који га је млијеком одранио — / то ми прса у тартар претвара“, „треба служит чести и имену“, на гробљу ће изнићи цвијеће / за далеко неко покољење“).

Слиједи и исказивање одлуке. Оно гласи: „Удри за крст, за образ јуначки, / ко гођ паше свијетло оружје, / ко гођ чује срце у прсима: / хулитеље имена Христова / да крстимо водом али крвљу!, / Тријебимо губу из торине! / Нек пропоје пјесна од ужаса, / олтар прави на камен крвави!“ Одлуку радосно дочекују (одобравају) главари: „Тако, већ никако!“

Долази потом до оне владичине „интервенције“ — предлога да се позову „главари браће истурчене“, те да се покуша са налажењем бољег рјешења од оног које предвиђа одлука (в. стихове: „еја би се како обратили / и крвави пламен угасили“). И на тај предлог главари пристају.

Кад се има у виду „интервенција“ о којој је ријеч, наша тврдња да је владика разрјешео дилему и донио одлуку могла би изгледати неумјесна или у најмању руку сумњива. Јавиће се

⁴ Стање ствари у овом погледу на I скупштини је специфично „нелогично“. Сазван је збор да се „чисти земља од некристи“, предстоји, предвиђена је „вијећа“ „(кад данашњу премислим вијећу“), али (сем оне коју „непредвиђено“, почиње В. Мићуновић) до ње долази, изостаје, она се јавља на II скупштини. (О „нужности“ односно у многим погледу естетској успјелости ове „нелогичности“ ваља још размишљати.)

⁵ Владика Данило је, као и јунак трагедије, изнад просјека: и чином и духовним својствима; он „повише“, дубље и шире види од осталих. И носи једно богатство душе (»grandeur d'ame« — в. саосјећање према непријатељу). То су и његови „фатални дарови“ (односно у томе је и његова „трагична кривица“).

приговор: владика је на тренутак, у заносу (в. и опомену „а ево си удрио, владико, / у некакве смућене вјетрове“, његово трзање „као иза сна“, па херојску, односно романтичко-патетичку интонираност одлуке), превладао дилему, донио одлуку, али се потом уплашио извјесности тог прелома, и одлуку повукао (рекао, па — порекао).

Овим приговором се не сузбија, међутим, наша наведена тврдња. Покушајмо да то образложимо.

Прво можемо рећи да се у заносу, са заносом решавају многе велике ствари, доносе многе важне одлуке (а у владичином монологу, у којем има и заноса, срета се прије свега једно сазнање које се „дешава“ у једној такорећи вишој реалности, у једном стању луцидности владичиног духа, надахнућу).

Друго, не ради се о повлачењу одлуке него о условној одлуци (одлуци на „вересију“): она неће важити само ако се потурице „обрате“ (њима се такорећи пружа прилика да је укину). Тој могућности се не дају, међутим, озбиљнији изгледи — ни са становишта владике који својој одлуци даје тај услов (в. мотив „еја би се како обратили“), још мање са становишта главара, који очекују и траже одлуку; и лако прихватају овај услов (в. мотиве „и то обидимо“, „ма залуду“). И обратно: одлука важи (она ће важити, свеједно) ако се потурице не „обрате“.

Свакако, лаким и брзим ослобађањем условности, односно одбијањем потурица да се врате вјери и нацији, већ изречена и подржана одлука „враћа“ себи пуно важење. Ово важење се подразумијева, и оно што потом (гледано са становишта одлуке) долази има, такорећи, функцију правдања, „провјере“ ваљаности, потврђивања и притврђивања, представљања неминовном ове одлуке. (А у питању је кумулација таквих мотива: увођење „превише“ мотива, „оптерећивање“ мотивима⁶ — што све, као конкретно искуство са потурицама, односно Турцима претходи филозофском и етичком правдању одлуке и акције у моонлозима игумана Стефана, који се укрштају са мотивима одлуке владике Данила.)

Али, наша тврдња заснива се прије свега на околности да је владика у дијелу текста на који смо упутили (тј. непосредно прије неуспјелог договора с потурицама) савладао разлог (свог) оклијевања, односно сузбио (уклонио) идеју (извјесну егзистен-

⁶ Свакако, специфичност организованости одлуке у *Вијенци* (условна одлука) показује се дјелотворном гледано са становишта тематике: услов за њено важење показује се као (добар) „изговор“ да се уведе богата тематика, створи (на „штету“ драмског) један „вишак“, изгради велики спјев. (У вези са „вишком“ о коме је ријеч, сјетићемо се, рецимо, тражења довољних, накнадних и „стварнијих“ разлога у „Хамлету“.)

цијалну мудрост) о трпљењу из страха од горег.⁷ Он је преузео ризик „крвавог пламена“ (у мотиву „еја би се како обратили / и крвави пламен угасили“ — очигледно се предвиђа акција), одлука ће важити. Упркос (може се и тако рећи) страху од „зла домаћег“: свакако, одулко се не поништава страх — страх од оног што се одлучује (што је одлучено) остаје. Остаје и владицино (ако и крхко) надање у боље рјешење од одлуке, да се спријечи њено дјеловање. (И све док то траје, владика је драмски јунак).⁸ Али те силе које у владици сад дјелују немају значење борбе у вези с дилемом и доношењем одлуке: дилема је разријешена, одлука је успостављена.

Да је владика разријешо дилему, донио одлуку, што по природи ствари значи разрјешење и оног другог сукоба, показује и смирење тензије на релацији владика — околина: главари су задовољени, настају приговарања, осуде чекања, оклијевања. (Прекор сестре Батрићеве главарима за пасиван однос према околности да се „земља сва истурчи“ није у кореспонденцији са владициним оклијевањем — оно је већ нестало.)

У даљем настојању не чини нам се сувишним да и посебно одговоримо на питање ко доноси одлуку у „Вијенцу“. У овом погледу прво ваља примети: зна се, предвиђено је да се изврши испрага (то је „испред“ I скупштине). Не каже се ко је покретач идеје; извјесно је, међутим, да кренути ствар води владика, да је његова улога у томе главна: в. мотив — „зар нијеси сабра Црногорце / да чистимо земљу од некрсти“.

Из мотива „да не варам народње надање“, „свак се пита шта ће чут од тебе“, „но отршај оволико људства“ да се закључи да је владицина улога главна и у одлучивању. (Што коинцидира и са Његошевим исказом да је владика у Црној Гори све.)

Можемо дакле одлучно рећи да одлуку у „Горском вијенцу“ доноси владика Данило. (Он је такорећи њен „власник“). Главари и народ (одлучни иначе од почетка) подстичу и одобравају ову одлуку (главари је одобравају колективно, чиме она постаје заједничка). Друге одлуке у „Горском вијенцу“ нема. (На

⁷ У извјесном смислу, мотив о трпљењу (нетрпљењу) зла у *Вијенцу* може се доводити у везу (упоређивати) са тим мотивом у „Хамлету“. У том погледу ваља опазити да Шекспиров јунак, у размишљању о самоубиству („је л' лепше у души трпети“), — у складу са својим, скептичким, вијеком (в. *que sais je?*) — пристаје ипак (јер страх „буни од нечег по смрти“) да трпи живот (свакако и да се бори); владика Данило, у дилеми трпљење зла или самоубиство (шире схваћено), — у складу са својим, романтичким вијеком, односно херојском („не — разумном“, „апсурдном“) логиком — бира самоубиство („нека буде што бити не може, / нек ад прождре, покоси сатана!“), јер: има нешто (више, љепше) послје смрти, из смрти („на гробљу ће изнићи цвијеће / за далеко неко покољење!“). В. у овом смислу и мотив „воскресења не бива без смрти“ итд.

⁸ Онда, са разговором с потурицама владика престаје да буде драмски јунак, његов положај (у том погледу) није више драматичан.

страну индивидуална декларисања одлуке, односно одлучености главара на састанку с потурицама.)

Најзад, треба уочити да се владика одлучује сам: он се (у одлучивању) не приклања околини, не чини уступке, не доноси одлуку под спољашњим притиском (како се, не ријетко, разумије); он сам бира акцију, хоће истрагу.

Због непримјећивања да је одлука изречена прије састанка црногорских главара с потурицама, а с претпоставком да је ваља очекивати након одбијања услова који је потурицама постављен, јављају се (и) сљедећа карактеристична резоновања:

Његош није приказао како се владика „преломио“; то како је савладао колебање, „пресекао“ неодлучност (доњу одлуку) остало је „похрањено“ у владици — испуштање приказа тога представља „празнину“.⁹

„надомјештање“ „празнине“ о којој је ријеч може се видјети у владицином писму („отпоздраву“) скадарском везиру: у њему је један измијењени владика („није више онај“), односно писмо „значи крај сумњи и колебања око тога да ли треба предузети истрагу“, тј. оно, „индиректно“, показује да се владика, „коначно“, опредјелио за акцију;¹⁰

владика се заправо одлучио, његова одлука је сазрела, у ствари „већ пала“ послјије неуспјелог договора с потурицама, али се објављује тек послјије појаве игумана Стефана (мисли се на заклетву);¹¹

након разрјешења дилеме — да ли треба предузети акцију, односно „кад је идеја коју је заступао устукнула пред стварношћу“, тј. са одбијањем потурица да се „обрате“, владика „ишчежава из дјела“, „нема водећу улогу“;¹²

ток догађаја (иду даље смјелији) „отима“ се владициним „уставама“, он се, „онемоћао“, препустио да га „носи главарска стихија“, повучен „у позадину“, остаје „ниједи посматрач“¹³ итд.

Одговор на ова резоновања могао би бити сљедећи:

Његош је, како смо видјели, приказао „прелом“ у владици; неуспио договор с потурицама ослобађа његову одлуку условности: остаје њено пуно важење. Ово важење се подразумијева, односно сувишно га је поново и с к а з и в а т и (то такорећи није замисливо). Другим ријечима: раскид с дилемом и доношење одлуке су „потрошени“ — ништа у том погледу није остало „похрањено“ у владици, нити се ради о „празнини“ коју ваља надомјештати.

⁹ В.: Јован Деретић, *Композиција Горског вијенца*, Београд, 1969, стр. 143, 157. И: Мухсин Ризвић, *нав. дјело*, стр. 413.

¹⁰ В.: Јован Деретић, *нав. дјело*, стр. 157/8. И: Ј. Деретић, *Горски вијенац Петра Пегровића Његоша*, Београд, 1986, стр. 96.

¹¹ В.: Јован Деретић, *Композиција...*, стр. 158.

¹² В.: Јован Деретић, *Композиција...*, стр. 143, 180.

¹³ В.: Мухсин Ризвић, *нав. дјело*, 395.

Ништа се дакле у том погледу не „надомјешта“ (ни) владичиним одговором скадарском везиру: нити оно „значи крај сумњи и колебања“ владичиних, нити је подесно у њему тражити, индиректан, доказ да се јунак „коначно“ одлучио. Свакако, владика одговара везиру у тренутку кад је ослобођен своје дилеме (или, ако се хоће, кад „није више онај“), али тај одговор (коментатори нешто препреке за своју спекулацију виде додуше у околности да је одговор писан правом Турчину, а не потурицама) морао би онако гласан и прије одлуке: а какав би то одговор везиру био да је писан прије састанка с потурицама?

У вези са опажањем о сазрелости и тренутку објављивања одлуке примијетићемо сљедеће: све и да се догађа послје неуспјелог договора с потурицама (ми бисмо рекли: још једном) владичина одлука се потом не исказује нигдје (односно: ни у заклетви).

На опажање о владичином „ишчезавању“ из дјела прво би се могло одговорити да се оно (уколико се о ишчезавању ради) догађа по природи ствари. Добро је у том погледу речено: „престаје његова одређена улога“; или да то варирамо: одређени мотиви из којих је сачињен „лик“ владике Данила обавили су посао.

Али, не ради се о „ишчезавању: владика је присутан у важењу одлуке (имплицитности тог важења), нигдје не видимо да је то важење (одлуке — владике) „ишчезло“ (да би био одсутан, владика би имао да буде на неки уочљив начин „одстрањен“, укинут). Односно, владика не губи ни водећу улогу, а формално се појављује колико већ треба (рецимо у сцени с лажном вјештицом, у цркви при заклетви; па да изрази страховање за исход акције и радовање због њеног успјешног исхода итд.).

(Повезивање пак претпостављеног владичиног „ишчезавања“ са пропадањем његовог плана, тј. „идеје коју је заступао“, па извођење да је владика савладан споља својеврсно је прављење литературе: никаквих доказа у дјелу немамо да се догађаји „отимају“ владичиним „уставама“, да се он, поражен, слоњен туђом вољом, повлачи „у позадину“, из које је, наводно, „ниједи посматрач“.)

Распрострањено је разумијевање да одлука сазријева постепено, да све води њеном доношењу (и погибија Батрићева нпр.), да се она доноси (или бар: коначно доноси) и објелодању је у заклетви.

Очигледно је, међутим, да се у заклетви не доноси одлука: њом се проклиње онај ко би издао у извођењу акције о којој је одлука већ пала.

Заклетва се може наравно узети и као притврђивање и оснаживање одлука се ствара и пошто је донесена (в. мотиве: „самс неколика главара остадоше на Цетиње да притврде свој договор“, „весели иду у цркву да се заједно да се кољу с домаћима Турцима“, „издати се нећемо, али треба да се утврдимо кетвом, — здравији је посао“), али не и (као) доношење одлуке (тренутак доношења).

А свакако није адекватно ни разумијевање да се одлука објелодањује у заклетви: она је наравно у заклетви објелодана, али није смисао заклетве да се објелодани одлука, већ да се у вези са одлуком преузму одређене обавезе.

И закључак. Одлука о истрази (потурица) доноси се у *Горском вијенцу* непосредно прије одржавања договореног састанка Црногораца с потурицама. Она је јасна (јасно исказана), и на истакнутом је мјесту у дјелу.

Ова одлука је специфична (условна), али: ваља је разумјети као коначну; ни један нов моменат је не ослабљује и нигдје се више у „Вијенцу“ не доноси.

Одлуку доноси владика, а главари је одобравају (они, колективно, не доносе никакву посебну, своју одлуку).

Природно је што се о одлуци последије неуспјелог договора с потурицама ћути: она се подразумева (не може се „репризирати“), одвијају се други мотиви који је оснажују.

Потенцирамо, у *Горском вијенцу* је само једна одлука. Она на коју се овдје скреће пажња. Ако се она не примијети, друга се неће наћи, па ће тако ово дјело коначно остати без одлуке, коју тако исцрпно (поетски раскошно) гради. Односно, у том случају, у оквиру једне узалудне потраге, у којој се некад иде и одвећ далеко,¹⁴ нужно долази до нарушавања идентитета текста. И наравно до мијењања лика владике Данила.

¹⁴ У очигледној намјери да умањи њен значај и да то умањивање „пронађе“ у дјелу, М. Ризвић види одлуку, доношење одлуке у објашњењу „весели иду у цркву да се заједно да се кољу с домаћима Турцима“, тако што подвлачи (како је овдје назначено) појединост „да се кољу“ (идје заправо није акценат!). „Одлука у дидасталији“, резонује овај аутор и развија: одлука се маргинализује, изражава ван говорног текста, ставља „испод текста“, односно „испод свијести и савјести“ пјесника, који тај чин осјећа „у његовој мучнини“ и „силном отпору према њему“; она је „драмски и етички неважна“ и сл. (В.: М. Ризвић, нав. дјело, стр. 393/4).

Miloš Vukićević

LA DÉCISION DANS LA «COURONNE DE LA MONTAGNE» DE NJEGOS

Résumé

Ils sont répandues les conceptions que la décision de l'extermination dans la «Couronne de la montagne» apparaît après un accord (entretien) manqué des Monténégrins avec les renégats chrétiens (qui ont embrassé l'islamisme); qu'il n'est pas présenté que l'Evêque «s'est rompu» (a pris la décision), mais qu'il existent les preuves «indirecte» de cette crise; que la décision «définitive» est contenue (ou qu'elle est révélée) dans le serment des chefs etc. Par opposition de telles conceptions, ici on prétend que la décision est prise (immédiatement) avant l'entretien dont il est question. Elle est prise par l'Evêque (seul) et les chefs l'approuvent. Cette décision est spécifique (conditionnée) et il faudrait la comprendre comme définitive, et unique: pas un moment (nouveau) ne l'affaiblie et on ne la prend nulle part plus dans l'oeuvre.

